RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA PEDAGOG IJODKORLIGINI QO‘LLAB-QUVVATLASHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Ato Husniddin Sadriddin o‘g‘li
Mustaqil izlanuvchi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
“Psixologiya” kafedrasi, Chirchiq shahri, O‘zbekiston
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-0338-3537
E-mail: husniddinato@yahoo.com; Telefon: +998 90 186 82 94

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli transformatsiya sharoitida pedagog ijodkorligini qo‘llab-quvvatlashning asosiy psixologik mexanizmlari milliy pedagogik yondashuv doirasida tahlil qilinadi. Pedagogning ichki kasbiy motivatsiyasi, o‘z-o‘ziga ishonchi, refleksiv tafakkuri, kognitiv moslashuvchanligi, emotsional barqarorligi va metodik mustaqilligi ijodiy faoliyatning tayanch omillari sifatida yoritiladi. Shuningdek, raqamli vositalar va zamonaviy ta’lim texnologiyalari pedagogning o‘rnini bosuvchi emas, balki uning kasbiy salohiyati va ijodiy tashabbusini kuchaytiruvchi vosita bo‘lishi lozimligi asoslanadi. O‘zbekiston ta’lim muhiti misolida raqamli o‘zgarishlarning mazmuniy, metodik va psixologik jihatlari o‘zaro bog‘liq holda talqin qilinadi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, pedagog ijodkorligi, psixologik mexanizmlar, ichki motivatsiya, refleksiya, kognitiv moslashuvchanlik, emotsional barqarorlik, metodik mustaqillik, ta’limni raqamlashtirish, innovatsion yondashuv.

Kirish: Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning jadal kirib kelishi pedagogik faoliyatning mazmuni, usuli va ichki psixologik tuzilmasini sezilarli darajada o‘zgartirmoqda. Elektron ta’lim platformalari, interaktiv vositalar, masofaviy muloqot shakllari, avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari hamda sun’iy intellektga yaqin funksional imkoniyatlarga ega vositalar o‘qituvchidan yangicha fikrlashni, moslashuvchan qaror qabul qilishni va pedagogik vaziyatlarga ijodiy yondashishni talab etmoqda. Bunday sharoitda pedagogning kasbiy muvaffaqiyati faqat fan mazmunini bilishi bilan emas, balki o‘quv jarayonini qayta loyihalash, o‘quvchi ehtiyojiga moslashtirish, mazmunni yangi shaklda taqdim etish va texnologiyani maqsadga bo‘ysundira olish salohiyati bilan ham belgilanadi [1]. Shu sababli pedagog ijodkorligi bugungi kunda individual fazilat emas, balki ta’lim sifati, metodik samaradorlik va kasbiy barqarorlikni ta’minlovchi muhim psixologik resurs sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekiston ta’lim muhitida ham raqamli vositalardan foydalanish ko‘lami kengayib bormoqda. Biroq har bir ta’lim muassasasining texnik imkoniyati, har bir pedagogning raqamli tajribasi, metodik tayyorgarligi va yangilikka munosabati bir xil emas. Natijada bir xil texnologik vosita turli o‘qituvchilarda turlicha samara beradi. Ayrim pedagoglar undan darsning mazmunini boyitish, o‘quvchini faollashtirish va o‘qitish usulini moslashtirish uchun foydalanayotgan bo‘lsa, boshqalar unda faqat tayyor shakl, tezkor nazorat yoki hisobot qulayligini ko‘rmoqda. Mazkur farqning tubida texnologiyaning o‘zi emas, balki pedagog shaxsining ichki psixologik tayyorgarligi yotadi [2], [3]. Demak, raqamli transformatsiya sharoitida pedagog ijodkorligini qo‘llab-quvvatlash masalasi texnik emas, avvalo psixologik va metodik muammo sifatida ko‘rilishi lozim.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Milliy pedagogik adabiyotlarda o‘qituvchi faoliyati faqat bilim yetkazish jarayoni emas, balki o‘quvchini fikrlashga undash, ta’limiy

vaziyatni ongli tashkil etish, mazmun va usulni maqsadga muvofiq uyg‘unlashtirish jarayoni sifatida izohlanadi. J. Jalolovning metodik qarashlarida o‘qituvchi ta’lim jarayonining faol tashkilotchisi sifatida talqin qilinadi va bu holat pedagog ijodkorligining mazmuniy asosini tashkil etadi [1]. Pedagogik texnologiyalar bo‘yicha o‘zbek mualliflari ishlanmalarida esa ta’lim jarayonini oldindan loyihalash, bosqichma-bosqich tashkil etish, natijaga yo‘naltirilgan metod tanlash va o‘qituvchining innovatsion tafakkurini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi [2], [4]. Bu qarashlar shuni ko‘rsatadiki, ijodkorlik tasodifiy ilhom emas, balki kasbiy tafakkur, metodik erkinlik va ongli tanlovga tayangan holda shakllanadigan sifatdir.

Ta’limda innovatsion texnologiyalar bo‘yicha amaliy tavsiyalarda pedagogning yangi usullarni tanlashi, o‘quv materialini qayta ishlashi, interfaol yondashuvdan foydalanishi va o‘quvchi ishtirokini kuchaytirishi samarali darsning muhim belgisi sifatida qayd etiladi [3]. Bunday yondashuv raqamli transformatsiya sharoitida yanada muhimlashadi, chunki elektron vositalar pedagogga katta hajmdagi material bilan ishlash, turli formatdagi topshiriqlarni tayyorlash, ta’limiy aloqa shakllarini diversifikatsiya qilish va individual yondashuvni kuchaytirish imkonini beradi. Biroq mazkur imkoniyatlarning amaliy natijaga aylanishi pedagogning psixologik tayyorgarligi, o‘zgarishga ochiqligi va metodik qaror qabul qilish qobiliyatiga bog‘liq bo‘ladi.

Innovatsion ta’lim texnologiyalariga oid ko‘p muallifli ilmiy ishlarda ta’lim samaradorligini oshirishda pedagogning faolligi, kasbiy moslashuvchanligi, ijodiy tafakkuri va metodik yangilikka tayyorligi alohida ta’kidlanadi [4]. Shu bilan birga, tarbiyaviy yondashuvga oid milliy ilmiy qarashlar pedagog faoliyatida qadriyatga yo‘naltirilganlik, ma’naviy mas’uliyat va ijtimoiy maqsadning ustuvorligini ko‘rsatadi [5]. Bu holat raqamli muhitda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi. Aksincha, texnologiya imkoniyatlari kengaygani sari pedagogning mazmuniy mezoni, tanlovi va insoniy yondashuvi yanada muhimlashadi. Raqamli vosita o‘quv jarayonini tezlashtirishi mumkin, biroq uning ta’limiy qadrini aynan pedagog belgilaydi.

Metodologiya: Mazkur maqola nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, unda o‘zbek mualliflarining metodik, pedagogik va innovatsion ta’limga oid ishlari, shuningdek, O‘zbekiston ta’lim tizimiga doir rasmiy ochiq manbalar qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqotda konseptual sintez, mantiqiy umumlashtirish, mazmuniy tahlil va interpretativ sharhlash usullaridan foydalanildi. Tahlil markaziga raqamli transformatsiya sharoitida pedagog ijodkorligini qo‘llab-quvvatlovchi psixologik mexanizmlar hamda ularning milliy ta’lim muhiti bilan bog‘liqligi qo‘yildi. Rasmiy ta’lim portal va vazirlik materiallari raqamli ta’lim muhiti shakllanayotganini, shu bilan birga pedagogdan yangi kasbiy moslashuv va metodik o‘sishni talab qilayotganini ko‘rsatadi [6], [7].

Natijalar: Nazariy tahlil natijasida raqamli transformatsiya sharoitida pedagog ijodkorligini qo‘llab-quvvatlovchi bir nechta asosiy psixologik mexanizmlar ajratildi. Birinchi mexanizm ichki kasbiy motivatsiyadir. Pedagog o‘z faoliyatini shunchaki majburiy vazifa emas, balki ma’naviy va kasbiy ahamiyatga ega ijodiy jarayon sifatida qabul qilganda, yangi texnologiyalarni ham mazmunli vosita sifatida qo‘llaydi. Bunday holatda u tayyor resursni ko‘chirib ishlatish bilan cheklanmaydi, balki uni dars maqsadiga, o‘quvchi darajasiga va real sharoitga moslashtiradi. Ichki motivatsiya sust bo‘lsa, texnologiya tashqi topshiriq, ortiqcha yuklama yoki nazorat shakli sifatida qabul qilinadi va ijodiy tashabbus pasayadi [1], [2].

Ikkinchi mexanizm o‘z-o‘ziga ishonch va kasbiy layoqat hissidir. Pedagogning raqamli vositalardan qanday foydalanishi ko‘p jihatdan uning ichki ishonchi bilan belgilanadi. O‘zini yangi muhitda faol va qodir deb bilgan o‘qituvchi murakkabroq vazifalarni ham sinab ko‘radi,

yangi platformalarni o‘zlashtirishdan cho‘chimaydi, darsni qayta loyihalashga jur’at qiladi. Aksincha, o‘ziga ishonchi yetarli bo‘lmagan pedagog ko‘proq tayyor qolipga suyanadi, xatodan qo‘rqadi, natijada texnologiyadan foydalanish faqat yuzaki darajada qoladi [3]. Demak, raqamli muhitdagi kreativlikning muhim sharti pedagogning o‘ziga nisbatan ijobiy kasbiy bahosidir.

Uchinchi mexanizm refleksiv yondashuvdir. Refleksiya pedagogga o‘z faoliyatini kuzatish, natijani tahlil qilish, usulning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda keyingi faoliyatni ongli ravishda qayta tashkil etish imkonini beradi. Raqamli vositalar ko‘paygan sharoitda refleksiya ayniqsa zarur, chunki o‘qituvchi doimiy ravishda tanlov holatida bo‘ladi: qaysi vosita maqsadga mos, qaysi material foydali, qaysi metod auditoriyaga to‘g‘ri keladi. Refleksiya mavjud bo‘lganda pedagog texnologiyani tanqidiy ko‘z bilan ko‘radi, uni o‘z darsining mazmuniy mantig‘iga bo‘ysundiradi va individual metodik uslubini rivojlantiradi [2], [6]. Refleksiya yetishmasa, texnologiya qulay bo‘lsa ham, ijodkorlik emas, mexanik takrorlash kuchayadi.

To‘rtinchi mexanizm kognitiv moslashuvchanlikdir. Raqamli ta’lim muhiti o‘zgaruvchan bo‘lib, bunda pedagogdan bir xil usul bilan cheklanib qolmaslik, turli yondashuvlarni solishtirish, muammoni bir necha tomondan ko‘ra bilish va mos variantni tanlash talab etiladi. Kognitiv moslashuvchanlik mavjud bo‘lgan taqdirda o‘qituvchi an’anaviy metod bilan raqamli vositani bir-biriga qarama-qarshi qo‘ymaydi, balki ularni o‘rinli uyg‘unlashtiradi. U dars maqsadidan kelib chiqib ba’zan elektron vositani kuchaytiradi, ba’zan esa bevosita muloqotni ustun qo‘yadi. Shu tariqa texnologiya tayyor qolip emas, pedagogik vaziyatga moslashuvchi vositaga aylanadi [4], [7].

Beshinchi mexanizm emotsional barqarorlik va psixologik xavfsizlikdir. Raqamli transformatsiya pedagog uchun imkoniyat bilan birga noaniqlik ham olib keladi. Yangi platformani tez o‘rganish zarurati, texnik nosozliklar, ma’muriy kutishlar, taqqoslash va natijadorlik bosimi pedagogda ichki zo‘riqish keltirib chiqarishi mumkin. Emotsional barqarorlik mavjud bo‘lgan holatda pedagog bu bosimni boshqaradi, xatodan qo‘rqmaydi, izlanishni davom ettiradi. Psixologik xavfsizlik mavjud bo‘lgan muhitda esa u yangi usulni sinab ko‘rish, tajriba qilish va mustaqil metodik xulosa chiqarish imkoniga ega bo‘ladi. Aks holda, ijodkorlik qisqarib, faqat xavfsiz va odatiy usullar saqlanib qoladi [3], [6].

Oltinchi mexanizm metodik mustaqillik va qadriyatga yo‘naltirilgan tanlovdir. Pedagog texnologiyani shunchaki zamonaviylik belgisi sifatida emas, balki ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarga xizmat qiluvchi vosita sifatida anglagandagina undan ijodiy foydalanadi. Bu ayniqsa milliy ta’lim muhitida muhim, chunki o‘qituvchi zimmasida faqat bilim berish emas, balki shaxsni shakllantirish vazifasi ham turadi. Shu sababli raqamli vositalar bilan ishlashda tezkorlik va qulaylik bilan bir qatorda mazmun, ma’naviy yo‘nalish va pedagogik foydalilik mezonlari ham saqlanishi kerak [5], [7].

Muhokama: Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli transformatsiya sharoitida pedagog ijodkorligini rivojlantirish masalasini faqat texnik vositalar soni yoki platformalar xilma-xilligi bilan izohlash yetarli emas. Texnologiya o‘zi mustaqil ravishda ijodkorlikni yaratmaydi. U faqat pedagogning mavjud psixologik resurslari va metodik pozitsiyasi bilan uyg‘unlashgandagina samarali natija beradi. Shu ma’noda, raqamli transformatsiya muvaffaqiyati o‘qituvchining ichki motivatsiyasi, o‘ziga ishonchi, refleksiv madaniyati va mustaqil pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatiga bevosita bog‘liq.

O‘zbekiston ta’lim muhiti uchun bu xulosa ayniqsa muhimdir. Chunki milliy ta’lim amaliyotida o‘qituvchining shaxsiy namunasi, nutq madaniyati, ma’naviy ta’siri va o‘quvchi bilan bevosita muloqoti katta ahamiyat kasb etadi. Shunday sharoitda texnologiya pedagogni chetga suruvchi vosita sifatida emas, balki uning ta’sir kuchini, metodik imkoniyatini va ijodiy faoliyatini boyituvchi yordamchi mexanizm sifatida qaralishi lozim. Agar raqamli vosita faqat tayyor javob manbai yoki formal nazorat vositasi bo‘lib qolsa, pedagogning mualliflik pozitsiyasi sustlashadi. Aksincha, u tahlil, moslashtirish, differensiallashtirish va o‘quvchi bilan individual ishlashga xizmat qilsa, pedagogik ijodkorlikni mustahkamlaydi [2], [4].

Shuningdek, pedagog ijodkorligini baholashda faqat tashqi yangilikka e’tibor qaratish to‘g‘ri emas. Ba’zan haqiqiy ijodiy yechim darsni to‘liq o‘zgartirishda emas, balki mavjud metodni yangi sharoitga mos qayta qurishda, o‘quvchi faolligini oshiruvchi kichik, ammo mazmunli o‘zgarishlar kiritishda namoyon bo‘ladi. Masalan, bir mavzuni turli tayyorgarlik darajasiga moslab taqdim etish, raqamli vosita yordamida mustaqil fikrlashni rag‘batlantirish, refleksiv topshiriqlarni boyitish yoki o‘quv materialini ko‘rgazmali va interaktiv formatga keltirish ham pedagogik kreativlikning amaliy ko‘rinishidir. Demak, pedagog ijodkorligi noodatiy ko‘rinish emas, balki maqsadga muvofiq, ongli va samarali yangilikdir [1], [3].

Xulosa: Raqamli transformatsiya sharoitida pedagog ijodkorligini qo‘llab-quvvatlash ko‘p omilli psixologik jarayon bo‘lib, unda ichki kasbiy motivatsiya, o‘z-o‘ziga ishonch, refleksiya, kognitiv moslashuvchanlik, emotsional barqarorlik va metodik mustaqillik hal qiluvchi o‘rin tutadi. Raqamli vositalar hamda zamonaviy ta’lim texnologiyalari faqat shu mexanizmlar bilan uyg‘unlashgandagina pedagogning ijodiy salohiyatini kuchaytiradi. Shu sababli ta’limni raqamlashtirish jarayonida e’tibor markazida faqat texnik ta’minot emas, balki o‘qituvchining psixologik tayyorgarligi, kasbiy subyektivligi va ijodiy erkinligi turishi lozim. O‘zbekiston ta’lim muhiti sharoitida bu vazifa texnologiyani milliy pedagogik qadriyatlar, mazmuniy yondashuv, o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilganlik va insoniy muloqot madaniyati bilan uyg‘unlashtirish orqali samarali hal etilishi mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati:

Kitoblar:

[1] Jalolov, J. (2012). Chet til o‘qitish metodikasi. O‘qituvchi.

Jurnallar:

[5] Mardonov, S., Xodjamqulov, U., & Botirova, S. (2020). Globallashuv sharoitida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash zarurati. Journal of Critical Reviews, 7(12), 243–247.

Veb-saytlar:

[6] O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2026). Rasmiy veb-sayt materiallari. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali. Murojaat manzili: gov.uz portalidagi vazirlik sahifasi.

[7] O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2026). Rasmiy veb-sayt materiallari. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali. Murojaat manzili: gov.uz portalidagi vazirlik sahifasi.

Ikki yoki undan ortiq muallifli manbalar:

[2] Tolipov, O‘. Q., & Usmonboyeva, M. (2006). Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Fan.

[3] Ishmuhamedov, R., Abduqodirov, A., & Pardaev, A. (2008). Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Iste’dod.

[4] Muslimov, N. A., Usmonboyeva, M. H., Sayfurov, D. M., & To‘rayev, A. B. (2015). Innovatsion ta’lim texnologiyalari. Sano-standart.